

*Latvijas Medicīnas vēsturnieku apvienība
Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs
Latvijas Inovatīvās medicīnas fonds*

MEDICĪNAS VĒSTURNIEKU SIMPOZIJS

PIRMS LATVIJAS ĀRSTU
8. KONGRESA

ĪSRAKSTU KOPOJUMS

Rīga, 2017. gada 20. septembris

PROFESORS DR. MED. MĀRTIŅŠ ZĪLE: PROFESIONĀLĀ UN AKADĒMISKĀ DARBĪBA 20. GADSIMTA 20.–30. GADOS

Grāmatas atvēršanas svētkus sērijā *LU rektori 2014.* gada nogalē piedzīvoja Latvijas Universitātes Bibliotēkas sagatavotā biobibliogrāfija *Profesors Mārtiņš Zīle: dzīve un darbs* [4], kas veltīta LU rektoram, profesoram *Dr. med.* Mārtiņam Zīlem (1863–1945).

M. Zīle dzimis 1863. gadā 28. janvārī Ungurpils muižas amatnieka ģimenē kā septītais bērns. Lielāko atbalstu izglītības un profesijas izvēlē viņam devis vecākais brālis ērgelnieks, skolotājs un Vispārējo latviešu dziesmu svētku virsdiriģents Indriķis Zīle (1841–1919). Medicīnas doktora grādu M. Zīle ieguvis Tērbatas universitātē 1889. gadā, aizstāvot disertāciju *Ein Beitrag zur Statistik der Rectumcarcinome* profesora Eduarda fon Vāla (*Wahl*, 1833–1890) vadībā. Pēc promocijas M. Zīle no 1890. līdz 1892. gadam strādāja par praktizējošu ārstu Vīlandē, tur nodibinot ģimeni, bet turpmākās dzīves un darba gaitas viņu aizveda tālu aiz Latvijas robežām. 1893. gada nogalē M. Zīle pārcēlās uz dzīvi Krimā, bet no 1898. gada Odesā intensīvi veica pētniecības, praktisko un akadēmisko darbu. Šajā dzīves periodā viņš sāka pētījumus iekšējo slimību jomā (astma, plaušu fizioloģija, funkcionālā diagnostika un sirds slimības). 1922. gadā pēc LU administrācijas aicinājuma viņš atgriezās Latvijā, kur viņam jau bija rezervēta profesora štata vieta, un uzņēmās atbildīgus administratīvos amatus: LU Medicīnas fakultātes dekāns no 1923. līdz 1925. gadam, LU rektors no 1927 līdz 1929. gadam, Latviešu ārstu biedrības priekšnieks no 1923. līdz 1929. gadam, Latvijas Tuberkulozes apkarošanas biedrības padomes priekšnieks no 1923. līdz 1924. gadam. No 1922. līdz 1938. gadam viņš vadīja Fakultātes terapijas klīniku, kuru vēlāk uzticēja savam audzēknim Kristapam Rudzītim (1899–1978). Būdamis cienījamā vecumā, M. Zīle turpināja lasīt lekcijas līdz pat aiziešanai pensijā 1938. gada pavasarī.

M. Zīles personības daudzpusība vērojama vairākās dimensijās. Profesoram pieder izcila loma LU Medicīnas fakultātes izveidošanā un jaunu ārstu sagatavošanā, ievirzot topošos mediķus ne tikai atsevišķu zinātņu satura izpratnē un izkopšanā, bet arī vairāku nozaru savstarpējā sadarbībā, kas visvairāk nepieciešama zinātniskā redzesloka paplašināšanai.

Savas administratora spējas M. Zīle pierādīja, 1925. gadā sarīkojot Latvijas ārstu un zobārstu 1. kongresu un 1930. gadā pirmo starptautisko konferenci

medicīniskās sintēzes veicināšanai Rīgā, par kuru presē publicēta atsauksme: "Prof. Zile savā atklāšanas runā aizrādīja, ka līdz šim medicīnā valdījis analītiskais novirziens un ka tagad, kad tik daudz runā par krīzi medicīnā, pienācis laiks vienot, sintezēt visus grūtā, ilgā pētīšanas darbā gūtos novērojumus. Jāatrod ir likumības, medicīniskais pasaules uzskats. To visu var dot, tikai analizējot iegūto datu sintēzi" [2]. Pēc profesora iniciatīvas Marienbādē Čehoslovākijā (tagad *Mariánské Lázně* Čehijā) 1932., 1934. un 1936. gadā tika sasaukti vēl trīs medicīniskās sintēzes kongresi.

Mūža otrajā pusē profesors M. Zile arvien vairāk pievērsās medicīnas filozofiskajiem jautājumiem, tādējādi liekot pamatus Latvijas internās medicīnas filozofiskās skolas tradīcijām. Šo uzskatu popularizēšanu turpināja viņa skolnieks profesors K. Rudzītis. "K. Rudzītim tuvi un pieņemami bija M. Zīles uzskati par ārsta pasaules redzējumu, dzīves jēgu un mērķi. Medicīnas problēmu sintēzi viņš saistīja ne tikai ar klīnisko medicīnu, bet arī ar bioloģiju, fizioloģiju un citām radnieciskām disciplīnām" [1]. Pēckara gados šo uzskatu turpināja internists profesors Ilmārs Lazovskis (1931–2003).

Profesoram veltītajā monogrāfijā apkopoti līdz šim npublicēti dokumenti un fotogrāfijas no Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīva un Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva, un P. Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja krājuma. Bibliogrāfijas sastādīšanā izmantoti LU Bibliotēkas, Latvijas Nacionālās bibliotēkas un LU Akadēmiskās bibliotēkas kartīšu katalogi un kartotēkas, Valsts nozīmes bibliotēku elektroniskais kopkatalogs, Nacionālās bibliogrāfijas analītikas datubāze, digitālās bibliotēkas kolekcija *Periodika*, LU Bibliotēkas veidotā LU zinātnieku publikāciju un vēstures datubāze, LU mācībspēku publikāciju kartotēka. Izmantoti arī Krievijas Nacionālās bibliotēkas, Vācijas Nacionālās bibliotēkas un Tartu Universitātes bibliotēkas elektroniskie katalogi un tiešsaistes datubāzes. Pirmo reizi publicētas profesora mazmeitas Irīnas Kismanes-Zīles (*Irina Kieβmann-Sihle*) atmiņas un foto no personīgā arhīva. Ilgus gadus M. Zīles radošā darba izpētei Novorosasijas jeb Jaunkrievijas Universitātē un atspoguļojumam tā laika preses izdevumos krievu un vācu valodā veltījis Odesas Nacionālās medicīnas universitātes Sociālās medicīnas un medicīnas menedžmenta katedras vadītājs profesors un medicīnas vēstures pētnieks Konstantīns Vasiļjevs (*Константин Константинович Васильев*).

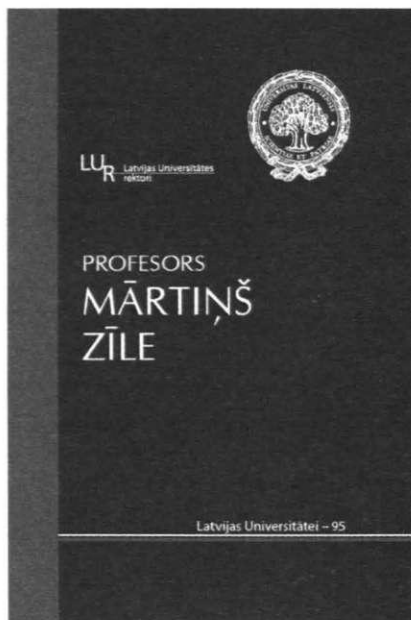
Grāmatā ievietotajā bibliogrāfijā ir apzinātas M. Zīles monogrāfijas, publikācijas periodiskajos izdevumos un rakstu krājumos, kā arī manuskripti, kopumā ap 60. Astoņas monogrāfijas izdotas laika posmā no 1889. līdz 1942. gadam. Atkārtoti profesora Valda Pīrāga tulkojumā no vācu valodas un ar komentāriem 2011. gadā izdota monogrāfija *Par ārsta pasaules skatījumu un slimības jēgu: uzsaukums dzīvības sintēzei*. Divi 1943. gadā sagatavotie manuskripti atrodas P. Stradiņa Medicīnas vēstures muzejā. Bibliogrāfijas lielāko daļu aizņem raksti par M. Zīli, kopumā 342 publikācijas no 1889. līdz 2014. gadam. Dažviet viņa

vārds minēts tikai garāmejojot, piemēram, 1889. gadā izdotajā Tērbatas Universitātes studentu biogrāfiju apkopojumā *Album Academicum der Kaiserlichen Universität Dorpat*. Pēdējo gadu laikā šo sarakstu var papildināt ar vairākiem rakstiem, kuros M. Zīles vārds tiek pieminēts aizvien plašākā kontekstā, meklējot saknes Eiropas medicīnas vēstures likločos. 2016. gadā rakstu krājuma *Acta medico-historica Rigensia* 10. sējumā publicēts LU Medicīnas fakultātes profesora un vadošā pētnieka, Internās medicīnas katedras vadītāja V. Pīrāga raksts *Latvijas internās medicīnas skola kā ideju pēctecības modelis* [3], norādot, cik lielā mērā Latvijas medicīnas skolu ietekmējuši Tērbatas Universitātes mācību spēki, kā tieši vai netieši M. Zīles idejas ir ietekmējušas daudzus Latvijas patoloģus un internistus un ir aktuālas joprojām.

Grāmatu sērija, kas iznāk kopš 2004. gada un veltīta LU rektoriem no 1920. līdz 1944. gadam, ir būtisks papildinājums LU vēstures apzināšanā, gatavojoties tās simtgadei 2019. gadā.

LITERATŪRA

- Dālmane A., Kalniņa M., Koroļova O. Kristapa Rudziša saistaudu šūnu asociācija un histoloģija mūsdienu skatījumā. *LU Raksti, 704. sēj. Zinātņu vēsture un muzejniecība*. R., 2007. 134.–136. lpp.
- Kaire Georgs. Konference medicīniskās sintēzes veicināšanai. *Students*, 1930., Nr. 169, 4. lpp.
- Pīrāgs Valdis. Latvijas internās medicīnas skola kā ideju pēctecības modelis. *Acta medico-historica Rigensia*, 2016., 10. sēj. 138.–155. lpp.
- Profesors Dr. med. Mārtiņš Zīle: dzīve un darbs*. Sast.: Daina Gavare, Aija Putniņa; zinātniskais redaktors Māris Baltiņš; bibliogrāfiskā redaktore Jana Klebā; Dainas Gavares priekšvārds. Latvijas Universitātes bibliotēka. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014. 255 lpp.

M. Zīles biobibliogrāfijas vāks, 2014. gads.